

LA INSTITUCIÓ PÚBLICA ANTONI M. ALCOVER I LA DIFUSIÓ DE LES RONDALLES A TRAVÉS
DE LA TELEVISIÓ I LA RÀDIO
M. Magdalena Gelabert i Miró
Directora gerent de la Institució Pública Antoni M. Alcover

1. *La Institució Pública Antoni M. Alcover*

Des de la seva creació l'any 1999, la Institució Pública Antoni M. Alcover ha tingut entre els seus fins principals la difusió del llegat d'Antoni M. Alcover, dins el qual destaca, molt representativament, l'*Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi des Racó*. L'espai museogràfic de la Institució, ubicat al casal de Can Socorrat (Manacor), i l'activitat cultural que acull i desenvolupa responen especialment a la voluntat de preservar la memòria del filòleg i folklorista Antoni M. Alcover, bona part de la qual està dedicada a la transmissió de la literatura de tradició oral. De fet, entre els objectius primers i concrets de la Institució Pública figuren:

- La publicació d'obres de mossèn Alcover.
- La promoció de l'estudi del seu llegat.
- La difusió general, a través de la premsa, ràdio, televisió i telemàtica, de la Institució Pública i els seus objectius.

Així, les rondalles mallorquines compilades per Antoni M. Alcover han estat objecte de promoció a través de diversos camins: tant s'han organitzat contades de rondalles en directe per part d'especialistes —actors o contacontes professionals— com de particulars —padrines i padrins, pares i mares i joves—; s'han duit rondalles contades en directe a fires, damunt l'arena, a festes populars; s'han organitzat maratons de rondalles, etc.¹ La Marató de rondalles, que es du a terme des de fa 13 anys consecutius dins el marc de la Setmana Alcover —que es programa al voltant de dia 2 de febrer, data de naixement d'Alcover— és una de les activitats més destacades de la Institució i una via essencial per promocionar les rondalles. Moltes d'aquestes rondalles es troben enregistrades i arxivades a la Biblioteca Monogràfica Antoni M. Alcover ubicada dins la Institució mateixa.²

Aquesta biblioteca, oberta als investigadors i estudiosos, posa a la disposició dels usuaris bona part del llegat bibliogràfic, epistolar i material d'Antoni M. Alcover, i molts altres llibres relacionats amb la seva figura i, de retruc, amb la llengua i la literatura catalanes —especialment amb el folklore i la literatura oral. D'altra banda, a través de les xarxes socials i, especialment, amb la gestió de la pàgina web,³ es fa una tasca important de divulgació del llegat alcoverià i de les activitats que du a terme la Institució.

Un altre dels canals de difusió que hem utilitzat és la televisió. Tot aprofitant la TV local de Manacor —que, tot i que fos local, es podia visualitzar des d'altres punts dels territoris de parla catalana—, promoguèrem i gestionàrem els programes *Què més vols?* (2005), *Espai Fundació* (2005-2006) i *Personatges i rondalles* (2008-2009). Dins el camp de la radiodifusió, el principal programa que duguèrem a terme fou el titulat *Venim de rondalles* (2014-2015).

¹ Es poden consultar les memòries d'activitats anuals on s'expliquen els actes que s'han organitzat a <http://www.institucioalcover.org/index.php/ca/memories>

² Per a més informació, vegeu l'article de Gelabert i Zurrón «Arxius materials de la Biblioteca Monogràfica de la Institució Pública Antoni M. Alcover», dins Vergés i Vidal (2015) *Etnopoètica: arxius i materials inèdits*.

³ Ens referim a la pàgina que correspon a l'enllaç següent: <http://www.institucioalcover.cat>

2. Els programes de televisió

Emprendre un programa de televisió comporta tot un seguit de tasques que van més enllà de la divulgació cultural en sentit estricte. Els constreyniments tècnics, temporals i formals, el disseny dels aspectes gràfics i audiovisuals hi juguen un paper important, i suposen un repte perquè s'allunyen de les tasques habituals del filòleg o de les funcions que corresponen a la gestió cultural bàsica.

Encara que els mitjans humans i pressupostaris de la Institució Alcover fossin escassos, optàrem per aprofitar totes les vies possibles per tal d'emprendre els nostres objectius i difondre les activitats que dúiem a terme. La retransmissió televisiva és una via interessant per projectar les activitats culturals més enllà dels límits geogràfics i permetia, per tant, ampliar l'àrea d'influència de la Institució. Les rondalles mallorquines de l'*Aplec* alcoverià configuren, al costat del *Diccionari català-valencià-balear*, la part més identificable i atractiva de l'extensa producció d'Alcover. Per la seva dimensió propera, accessible a un públic molt divers, són presents en bona part dels projectes de projecció televisiva i radiofònica empesos per la Institució.

2.1. *Què més vols?*

El primer programa que va planificar, organitzar i gravar la Institució Pública Antoni M. Alcover va ser *Què més vols?*, que va néixer amb l'objectiu de mostrar l'oferta cultural del municipi a través de les institucions que s'hi trobaven com el Centre d'Informació Juvenil, el Teatre Municipal de Manacor, el Centre Universitari de Manacor, l'Escola Municipal de Mallorca, etc., i de l'oferta d'activitats de lleure. El programa formava part de la Campanya de Normalització Lingüística, per la qual cosa una part important estava dedicada a la sociolingüística, al lèxic i a qüestions d'autoestima lingüística. El 2005, durant els mesos d'octubre a desembre, se'n varen emetre 13 programes d'entre 27 i 35 minuts de durada cadascun. Els programes es transmetien setmanalment a TV Manacor, cada dimarts a les 21h i se'n feien algunes retransmissions posteriors.

Què més vols? s'estructurava en diverses seccions dedicades a presentar l'oferta de serveis municipals, a la secció titulada «Què ens ofereix?»; l'oferta d'oci a la secció «Què ens agrada fer?»; una secció dedicada a altres activitats culturals vinculades a la música, «I la música?»; a la literatura i el foment de la lectura, amb «Què llegim?» i als esports; i incloïa també la secció «Qui som?», en la qual s'entrevistaven joves novinguts que començaven a parlar en català. El programa finalitzava amb un esquetx sobre la història de la llengua catalana, en un to crític i humorístic, titulada «Coneixem la història?» que representava un grup de teatre local: Neo-Rural. Per tant, el programa aglutinava seccions molt diverses per abraçar tots els àmbits i arribar a un públic ampli. A través d'un to col·loquial que s'adreçava sobretot a un públic jove, es difonia l'activitat cultural de Manacor alhora que es treballava la normalització del català.

La presentació del programa anava a càrrec d'una jove manacorina, Sara Montes, i hi participaven nombrosos joves també de Manacor, professionals dels diversos sectors com funcionaris, esportistes, professors, músics, etc. Tots els guions i els continguts del programa foren a càrrec de la gerent de la Institució que era l'única persona que hi treballava en aquells moments —i també més endavant al llarg de més de deu anys, tot i que amb l'ajut d'algun becari o estudiant en pràctiques. Televisió de Manacor aportava un tècnic per als enregistraments i els muntatges. El programa emès el 6 de desembre del 2005 es va dedicar específicament a la Institució Pública Antoni M. Alcover, de la qual es parlà a la secció «Què ens ofereix?», i a les rondalles, perquè va incorporar l'entrevista a Antònia Font —la primera contadora de rondalles que participà a les sessions que organitzàrem setmanalment a partir del 2004, quan només tenia 18 anys i

durant una sèrie d'anys— que parlà de la seva experiència com a afeccionada a contar-ne.

2.2. *Espai Fundació*

L'*Espai Fundació* era un programa dedicat específicament a la divulgació de la figura d'Antoni M. Alcover, a la difusió d'informacions sobre filologia i cultura popular i a la retransmissió de les rondalles que contàvem setmanalment a la Institució. Era una altra plataforma per ampliar el coneixement i prestigi d'Alcover i per donar a conèixer l'oferta cultural que organitzava la Fundació.⁴ Incidia particularment en la popularització de les rondalles mallorquines.

Es va emetre des del novembre de 2005 fins al juny de 2006, a TV Manacor. Es retransmetia cada dilluns, i l'horari era entre les 20.30 h i les 22 h, tot i que se'n feien setmanalment diverses reemissions, generalment els matins dels dissabtes. El programa es dividia en quatre parts: la primera estava dedicada a la vida i obra d'Antoni M. Alcover; la segona, a diverses informacions sobre filologia, conferències, personatges destacats, llibres i/o llengua i cultura popular. La tercera secció del programa era la retransmissió de la rondalla que es contava setmanalment a l'Aleshores Fundació Antoni M. Alcover. El programa acabava amb un apartat dedicat a informacions diverses i a petits documentals que versaven sobre la vida i l'obra d'Alcover.

Els principals participants de l'*Espai Fundació* eren els contadors de rondalles que acudien setmanalment a la Fundació. D'aquesta manera, el que havia començat com un projecte de narració de rondalles en directe, de caràcter setmanal, va esdevenir també un contacontes que es televisava. Els contadors que es triaren per la rondalla setmanal provenien de diversos àmbits, de tal manera que es posava de manifest en la capacitat i responsabilitat que tenen les persones de totes les edats i ocupacions de transmetre i mantenir viu el patrimoni immaterial que els és propi. El primer any els contadors foren padrins i padrines, el segon foren joves i al·lotes i el tercer pares i mares. Alguns dels contadors més majors varen ser la Sra. Petra Serra Fullana, que contà «La princesa bella»; el Sr. Guillem Nadal Gual, que va explicar la rondalla «Els set ceros»; el Sr. Gabriel Genovart Servera, que narrà «N'Agracià»; la Sra. Antònia Nicolau Garí, que va contar «En Joanet i es set missatges»; la Sra. Catalina Rosselló Llaneres, que contà «Sa rateta i s'avellaner», i molts altres contadors i contadores.

El programa era de caràcter divulgatiu i la gerent de la Institució s'encarregava, novament, dels guions, les escaletes de contingut, la coordinació amb els contadors, etc. També s'ocupava dels aspectes més acadèmics del programa que, generalment, aprofundien en la figura d'Alcover. D'aquesta manera, les seccions d'entreteniment es combinaven amb les informacions sobre etnopoètica i literatura popular que aquests participants podien transmetre. La inclusió de documentals de durada curta permetia vehicular dades biogràfiques d'Antoni M. Alcover a través del programa, o contextualitzar i enriquir les rondalles que s'hi contaven a partir de les claus d'interpretació que s'hi facilitaven. D'altra banda, les recomanacions de lectures, conferències o altres documents de literatura popular obrien l'*Espai Fundació* a les altres activitats que tenien lloc a la Fundació Pública Antoni M. Alcover.

---

⁴Per motius d'ajustament al marc legal vigent —la Institució Alcover és un organisme autònom de l'Ajuntament de Manacor—, l'any 2008 es canvià el nom primer de la nostra entitat que passà a anomenar-se Institució Pública Antoni M. Alcover en lloc de Fundació Pública Antoni M. Alcover com s'havia decidit en el moment de l'aprovació dels primers estatuts l'any 1999.

2.3. Personatges i rondalles

Aquest programa, el tercer que va gravar la Institució Alcover, tenia l'objectiu d'implicar persones procedents de diferents camps del saber, de la cultura, de l'esport o d'activitats comercials i empresarials perquè participessin cantant rondalles. Incorporant contadors de procedència tan diversa, el programa pretenia demostrar que qualsevol persona pot implicar-se en aquest costum popular i pot ajudar a mantenir viva la tradició de cantar rondalles. En aquest sentit, assumia el llegat de l'*Espai Fundació* i responia als objectius de la Institució Alcover.

Personatges i rondalles va emetre's a TV Manacor des de l'abril del 2008 fins al maig del 2009, setmanalment. Es va optar per enregistrar els programes a l'estudi — amb recursos i imatges de carrer sobre cada personatge — per resoldre una mancança d'espai ja que durant aquests anys el casal de Can Socorrat on s'havien cantat les rondalles setmanalment durant els anys anteriors, se sotmetia a un procés de reforma integral. El canvi d'espai va permetre continuar la trajectòria de potenciació de la rondallística que assumia la Institució i va servir, d'altra banda, per renovar el programa i donar-li un altre to, tot i que va exigir una tasca de producció considerable que també va assumir la gerent dins el seu dia a dia.

El programa constava de dues parts principals: una de presentació del personatge, que anava a càrrec de la directora gerent de la Institució, i l'altra de narració de la rondalla. L'apartat de presentació incidia en els trets més característics de la biografia i del caràcter del contador, però contextualitzava també la rondalla explicant-ne els trets generals de l'argument i els valors que transmetia i destacava alguns aspectes o anècdotes que fossin especialment atractius per al públic. La segona part se centrava en la narració de la rondalla, i de vegades incorporava també un petit col·loqui entre el narrador i la directora.

Els contadors es varen seleccionar entre persones de reconegut prestigi de Manacor, com el Sr. Jaume Rosselló, llicenciat en belles arts i director de l'Institut Mossèn Alcover, que contà «Sa jaia Gri»; la Sra. Roser Vallès, vídua de l'escriptor Miquel Àngel Riera, que contà «Na Magraneta»; el Sr. Martí Alcover, advocat i nebot de mossèn Alcover; la Sra. Antònia Matamalas, presidenta del Col·lectiu Dones de Llevant, que va contar «Es tres patrons»; el Sr. Antoni Ferrer, director de la xarxa municipal de biblioteques, que narrà «En Salom i es batle»; el Sr. Víctor Esteve, periodista, que hi explicà «Sa guixeta tota sola»; el Sr. Jaume Rigo, responsable del Centre Universitari de Manacor, que contà les rondalles «Els estudiants de la Sopa» i «El rei i un carboner» o la Sra. Magdalena Sales, directora del Museu de Manacor, que va triar la rondalla «La fada Morgana», entre molts d'altres. Aquesta diversitat permetia incidir en la voluntat que ja hem manifestat de fomentar la narració de rondalles acostant-les a un públic divers i implicant-hi persones d'ocupacions i àmbits dispars.

3. Les rondalles a la ràdio: Venim de rondalles

Un altre camí per vehicular la difusió de la figura d'Alcover i les rondalles mallorquines va ser la ràdio. El programa *Venim de rondalles* fou pensat, coordinat, dirigit i presentat per la gerent de la Institució Alcover, a proposta de l'Institut d'Estudis Balearics en combinació amb l'emissora Ràdio Balear-Cope Mallorca⁵ que era la que havia retransmès les rondalles presentades per Francesc de Borja Moll i el seu equip de col·laboradors al voltant de l'any 1960 i següents, amb el programa titulat *Les Rondaies Mallorquines*. L'objectiu del nostre programa era combinar l'entreteniment amb

⁵Per saber més informació sobre el tema vegeu les diferents aportacions sobre l'emissora Ràdio Popular de Mallorca des dels anys 60 ençà dins Matas (2009).

l'aprenentatge del funcionament de les rondalles, les seves característiques i utilitat, i conscienciar els oients sobre la riquesa lingüística i temàtica que contenen.

Es varen emetre 26 programes de 15 minuts de durada, a l'emissora Ràdio Popular-COPE, cada dimarts al voltant de les 12.30h, dins el marc d'un magazín més extens. *Venim de rondalles* heretava la tradició anterior d'aquesta emissora, perquè prenia com a punt de partida els enregistraments de rondalles de Moll. L'Institut d'Estudis Balearics i el Consell de Mallorca foren els patrocinadors del programa.

El programa s'estructurava de la manera següent: la primera secció era una presentació, en què es resumia breument el programa i es parlava sobre els personatges de la rondalla que es transmetia aquell dia o a aspectes generals d'etnopoètica relacionats també amb algun punt de la rondalla. A continuació, la secció de «La pregunta del dia» era una entrevista breu a alguna personalitat implicada amb el món de les rondalles —investigadors de prestigi, contadors, il·lustradors, folkloristes, escriptors, etc. Abans d'entrevistar la persona convidada, se'n feia un apunt biogràfic. La secció principal del programa era «La rondalla del dia», en què es retransmetia un fragment de les rondalles gravades per Francesc de Borja Moll i el seu equip. Per fer-ho, es disposava només d'uns 7-10 minuts, motiu pel qual sovint s'havia d'escollar l'enregistrament de la rondalla per parts. Això exigia, en alguns programes, incloure un petit resum de la part de la rondalla que s'havia escoltat en el programa anterior. La secció de «La rondalla del dia» incloïa també una presentació molt breu, en què s'especificava el títol i tipus de la rondalla, i en quin volum de l'*Aplec* es troba compilada —tant de l'edició popular de Moll com de l'edició definitiva o crítica de Josep Antoni Grimalt i Jaume Guiscafrè. Algunes de les rondalles que es varen retransmetre al programa i que es varen analitzar i comentar foren «Es tres germans i es nou gegants», «En Salom i es batle» o «La reina Catalineta».

Després de la rondalla, el programa desenvolupava encara dues seccions més: «El comentari de la rondalla» i «L'expressió lingüística». La secció del comentari sintetitzava el contingut de la rondalla i hi aportava claus d'interpretació. La darrera secció anava a càrrec d'Antoni Llull Martí que, amb l'autoritat que li conferia ser l'autor del *Diccionari d'expressions lingüístiques de les rondalles mallorquines*, explicava el significat d'algunes de les paraules o expressions que apareixien a la rondalla i altres qüestions rellevants o curiositats. El programa es cloïa amb un comiat en què s'enunciaven sumàriament els continguts que s'havien tractat.

Al llarg del programa, s'anunciaven les seccions amb la veu infantil de Marina Miquel Sans, de 5 anys, que pronunciava expressions de les rondalles per introduir cada nova secció com «Això era i no era, bon viatge faça la cadenera», «Camina caminaràs i cap envant te faràs» o «Al cel ens vegem tots plegats». El Sr. Joan Oliver era el tècnic de l'emissora que es feia càrrec de les qüestions tècniques. Com en el cas dels programes televisius, es pretenia combinar l'entreteniment i la divulgació de les rondalles amb la part acadèmica que assumien persones expertes. La secció de «La pregunta del dia» incorporà entrevistes a especialistes en etnopoètica de reconegut prestigi com la Dra. Carme Oriol, la Dra. Caterina Valriu, el Dr. Jaume Guiscafrè, el Dr. Josep A. Grimalt, el Dr. Gabriel Janer Manila, el Dr. Josep Temporal o el Dr. Miquel Sbert. També s'hi entrevistaren actrius i contadors de rondalles com la Sra. Antònia Font o la Sra. Francesca Vadell, i altres professionals vinculats amb el món de les rondalles com el Sr. Pere Pascual, il·lustrador, entre d'altres músics, actors, etc. relacionats amb el conreu de les rondalles.

La sintonia del programa, que s'utilitzava també per separar les diverses seccions, era *Venim de rondalles*, una cançó original del Sr. Antoni Nicolau i que serví per donar nom al programa, i també s'usava el *Boleret*, una peça original de Francesca Adrover i

Tirado, interpretada pel grup de música popular Tramudança. La utilització de les rondalles enregistrades pel Sr. Francesc de Borja Moll va permetre recuperar una tradició que havia quedat gravada a la ment de molts mallorquins que havien arribat a l'*Aplec* a través de les emissions radiofòniques dels anys 60.

4. *Conclusions i propostes*

La divulgació de la cultura és una tasca llarga i de vegades difícil que comporta esforços diaris i que requereix, sens dubte, implicació i constància. L'*Aplec* de rondalles que ens llegà Antoni M. Alcover atreu un públic molt divers i engresca persones de totes les edats tant en la tasca de contar les rondalles com de cantar-les, representar-les, dibuixar-les o reviure-les. A través d'institucions culturals com la que està dedicada a Antoni M. Alcover es poden vehicular tallers i activitats per promocionar les rondalles i mantenir viva la tradició de contar-les, fins i tot encara que de vegades se'n sacrifiqui l'espontaneïtat o la naturalitat, per la transformació del context en què són narrades o quan són llegides en veu alta. Fins i tot en aquests casos, consideram que la tasca és positiva perquè contar les rondalles significa tornar a dotar el text de vida, i fomenta el coneixement de l'*Aplec*.

Difondre les rondalles a través dels mitjans de comunicació és una iniciativa productiva perquè permet ampliar la zona d'influència de la Institució Alcover i arribar a un públic molt més nombrós. A més a més, transmetre la tradició cultural en diferit suposa donar-los una vida nova. Les rondalles sempre han estat considerades com el llegat de tot el poble mallorquí, han tengut una dimensió popular i, per això mateix, els mitjans de comunicació de masses són una bona manera de vehicular-les, atès el seu caràcter popular.

En els programes promoguts per la Fundació Antoni M. Alcover —després Institució Pública Antoni M. Alcover—, es varen triar contadors d'edats i ocupacions diverses per tal d'incidir en la idea que contar i escoltar rondalles està a l'abast de tothom i que qualsevol persona, sigui quina sigui la seva formació, pot esdevenir, per tant, contador. La retransmissió de la rondalla que es contava cada setmana a la Institució, a l'*Espai Fundació*, permetia als espectadors observar la interacció entre els assistents i el contador, conèixer l'espai físic en què s'ubica la Institució i, sobretot, percebre les rondalles com un element quotidià i proper. *Què més vols?* i *Personatges i rondalles* responien a una voluntat molt semblant i permetien connectar amb els joves a través de la combinació de recursos audiovisuals que els eren atractius.

Per tot això, el balanç d'aquests programes és positiu en tant que es constata que va ser una via més per arribar a un públic que, d'altra manera, potser no hauria tengut contacte amb les rondalles. Consideram necessàries les iniciatives que aprofiten tots els camins possibles per promoure la cultura arreu, i que obren les portes del món de la literatura —com les altres manifestacions culturals— i en faciliten l'accés. També ens sembla necessari assenyalar que els programes organitzats per les institucions han de vetllar per la científicitat i veracitat dels continguts que s'hi difonen, i per això és essencial la incorporació de persones expertes que, des de l'àmbit acadèmic, regulen i comproven aquests continguts meticulosament.

D'altra banda, la difusió televisiva i radiofònica duen associada una gran quantitat de feina de producció i preparació que exigeix recursos humans i econòmics que no sempre són assumibles. Haver de preveure aquestes despeses i adaptar el contingut dels programes a les limitacions de capital econòmic i humà suposa un repte important que cal tenir molt en compte a l'hora d'iniciar aquests projectes de difusió. Atès que, en els darrers anys, l'ús d'Internet s'ha generalitzat, potser cal explorar amb més profunditat

aquesta nova via de transmissió del patrimoni immaterial, que pot ser menys costós que els programes televisius.

Una de les propostes més viables de la Institució Pública Antoni M. Alcover és precisament la publicació a la xarxa del material audiovisual que correspon als programes anteriorment explicats i que conservam a la Biblioteca Monogràfica Antoni M. Alcover.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALCOVER, A. M. (1936-1972): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Racó*. Vol. I a XXIV, Palma, Editorial Moll.

— (1996-2013): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Racó*. Vol. I a VI, Edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè, Palma, Editorial Moll.

GELABERT, M.; ZURRON, I. (2015): «Arxius materials de la Biblioteca Monogràfica de la Institució Pública Antoni M. Alcover», dins Àngel VERGÉS i Vicent VIDAL (ed.), *Etnopoètica: arxius i materials inèdits*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 39-52. Institució pública Antoni M. Alcover, <<http://www.institucioalcover.cat>>[consulta: abril 2017]

LLULL, A. (2008): *Diccionari d'expressions lingüístiques recollides de les Rondaies Mallorquines d'En Jordi des Racó (Mn. Antoni M. Alcover)*, Palma, Editorial Moll.

MATAS, J. J. (2009): *Ràdio Popular de Mallorca (1959-2009). D'emissora diocesana a COPE*, Palma, Lleonard Muntaner (editor).

ANNEX

Fig. 1.

espai fundació)

Fundació pública Antoni M. Alcover

Fig. 2.

personatges

Fig. 3.

rondalles

Fig. 4.

Fig.5.

Fig. 6.